

200 ԱՄԵԱՅ ՏԱՐԵԿԱՐԶ
ՄԱՅՈՒԱՆ ՄԽԻԹԱՐ ՍԵՐԱՍՏԱՑԻՈՅ
ՀԻՄՆԱԴՐԻՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ
1749—1949

Մխիթարեան Միաբանութիւններն ի Վենետիկ եւ ի Վիեննա կը տօնա-
խմբեն երախտագիտօրէն իրենց Հիմնադրին մահուան (27 ապրիլ 1749) երկրորդ
դարադարձը:

Մխիթար Մեծ հանդիսացաւ թէ իր Միաբանութեան եւ թէ իր Ազգին համար:
Վասն զի Մխիթար եղաւ ոչ միայն Հիմնադիրն իւրանուն Միաբանութեան,
այլ եւ Վերածնողն հայ գրականութեան: Մխիթար անձամբ սկիզբ դրաւ այդ
գործունէութեան արգասաւոր տոհմականներով եւ կտակեց զայն իր Միաբանու-
թեան, նոյն թափով յառաջ մղելու:

«Հանդէս Ամօրեայ», իր կարգին, իբրեւ Ուսումնաթերթ Վիեննայի Մխի-
թարեան Միաբանութեան, կը ծառայէ նոյն նպատակին, հայ Մշակոյթի պայ-
ծառութեան:

Ան ոգեկոչելով Մեծն Մխիթար իր գործերուն եւ իր հեռատես նպատակ-
ներուն մէջ, պիտի կանգնէ այս առթիւ Յուշարձան մը այդ մահկանացու Անմահին
յիշատակին, համախմբելով անմահ յիշատակի արժանաւոր դէմքեր եւ դէպքեր,
որոնք 1700 եւ 1500 տարիներու քարծունքէն թեւ առած պիտի ճախրեն եւ իջնեն
խնդակից հանդիսանալու այն Մեծին յիշատակին, որ զիտցաւ յարգել իր մեծանուն
Նախնիներու ստեղծագործութիւնները:

Մօտաւոր անցեալն անտեսեց տօնել ազգովին կամ առանձինն — ըսենք
աննպաստ ժամանակի բերումով — թուականով յայտնի եւ յիշատակով ականաւոր
դարադարձեր՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի († 249), Ս. Սահակի († 7 սեպտ. 438) եւ
Ս. Մաշտոցի (17 փետր. 439) մահուան, Կորիւնի, առաջին հայերէնախօս մատե-
նագրի ստեղծագործութեան (442) եւ Շահապիվանի առաջին քարեկարգական
Ժողովի գումարման (444): Դարադարձեր եկեղեցապատմական եւ մատենագրական
մարզերէ, որոնք Հայ փոքր Ածուի մէջ երկնաքերձ հասակ կը ցուցադրեն, արժանի
երախտագէտ վերյիշումներու:

«Հանդէս Ամսօրեայ»-ի Յուշարձանը, Ուսումնասիրութիւն առաջիկայ միացեալ թուերու մէջ, պիտի կրէ իր ճակատին հինգ անուններ.

- ԳՐՈՂՈՐ 249—1949
- ՄԱՇՏՈՑ 439—1939
- ԿՈՐԻՒՆ 442—1942
- ՇԱՀԱՊԻՎԱՆ 444—1944
- ՄՈՒԹԱՐ 1749—1949

Այս դարադարձերը մերովսանն դիմաւորելու համար լոյս պիտի ընծայենք կարեւոր վաւերագիրներ յիշեալ դարերէ, որոնք առիթ պիտի ստեղծեն մեզի խօսելու մեծափառ յորելիարներու առաքինութեանց, գործերու եւ անոնց արժէքի մասին: Պիտի հրատարակենք ի մէջ այլոց.

1. Թուղթ Դիոնեսիոս Աղեքսանդրացոյ առ Մեհրուժան եպիսկոպոս Մեծաց Հայոց՝ վասն Ապաշխարութեան. գրուած ընդ մէջ 252—256 տարիներու, պահուած միայն հայերէն դասական թարգմանութեամբ: Բնագիր եւ Ուսումնասիրութիւն:
2. Կորինի վարքը Մաշտոց վարդապետի, վերակազմուած ընագրով եւ ըննական սարքուածով:
3. Կանոնք Շահապիվանի Ժողովոյն, Բնագիր հանդերձ ըննական տեսութեամբ:
4. Վարք Մխիթարայ, ընագիր եւ վերլուծում՝ պատմական աղբիւրներու հիմքերու վրայ:
Առանձին հատորով լոյս պիտի տեսնէ.
5. Երգեցողութիւնք Ս. Պատարագի, քառածայն եւ գործիական, պատրաստուած Գերապ. Արսէն Այտընեանէ, Արքեպիսկոպոսէ եւ Ընդհ. Արքայէ Վիեննայի Մխիթարեան Միաբանութեան:
Եկեղեցական եւ գրական հանդէսներ տեղի պիտի ունենան Մխիթարայ ամսականի յիշատակին, Վիեննա, 8—16 սեպտեմբեր 1949:

Խմբագրութիւն
«ՀԱՆՈՂՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ»-ը

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

ԹԻԻ 1—3

ՅՈՒՆՈՒԱՐ—ՄԱՐՏ

ԿԳ. ՏԱՐԻ 1949

ՍԻՄԻՈՆ ՊՂՆԶՈՆԵՆԵՑԻ ԵՒ ԻՐ ԹՐԻԳՄՈՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՎՐԱՑԵՐԷՆԷ (1188—1255°)

Գ. ՎՐԱՑ ԳՆՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

1. «Վրաց Պատմութիւնը», գոր ունինք հայերէն թարգմանութեամբ, իրենք Վրացիները կ'անուանեն Քարթլի Յիսովրերա», այն է «Վրաստանի կեանք»: Գրուած քս ծանօթ էր Վախթանգ Զ. թագաւորի (1703—1724) օրով լոյս տեսած խմբագրութեամբ, գոր սպա լրացուց Վախուշտ արքայօրդին:

Մինչեւ 1835 կ'իշխէր վրացագէտներու մէջ այն համոզումը, թէ այս Քարթլի Յիսովրերա կոչուած վրական Տարեգրութիւնը առաջին անգամ ԺԼ. դարու սկիզբը կազմուած էր Վախտանգ թագաւորի հրամանով Յանձնաժողովի մը կողմէ: Բայց երբ հրատարակելու «Վրաց Պատմութիւնը» հայերէն թարգմանութեամբ եւ Տարեգրութեան այսպէս կոչուած Մարիամ թագուհւոյ օրինակը, որ ԺԷ. դար կը հասնէր, ուստի ՆախաՎախտանգեան շրջանին կը պատկանէր, գիտական աշխարհի մէջ այն կարծիքը ստեղծուեցաւ, թէ Քարթլի Յիսովրերա լոկ հաւաքոյթ մըն է այլ եւ այլ ժամանակագրական-պատմական գրուածքներու, զանազան հեղինակներէ եւ զանազան շրջաններու մէջ գրուած: Այս հաւաքածոյին հնագոյն խմբագրութեան ներկայացուցիչն է «Վրաց Պատմութիւնը» իր սկզբնագրին մէջ, որ կը հասնի այժմեան օրինակին մէջ մինչեւ Դաւիթ Բ. թագաւորին մահը (1125): Այն կարգը, գոր ունի հայերէն թարգմանութիւնը, զուգընթաց է այսպէս կոչուած Մարիամ թագուհւոյ օրինակին հետ: Վերջնոյ մէջ հետեւեալ կարգով եւ անունով դասաւորուած են ժողովածոյին մասերը.

Ա. Ղեւոնդիոս Ռուխեցի (Լէոնտի Մրովի), Վրաց թագաւորներու եւ նախահայրերու եւ տոհմերու պատմութիւն:

Բ. Ջուանչեր Ջուանչերեան (ըստ Կ. Կեկելիճէի՝ Ղ. Ռուխեցի), Վախտանգ Գորգասալի պատմութիւն:

Գ. Ղ. Ռուխեցի, Արշիլ թագաւորի Վկայարանութիւն:

Դ. Անանուն, Քարթլիի մատեանը:

Ե. Անանուն, Դաւիթ արքայից արքայի պատմութիւնը:

Զ. Սմբատ որդի Դաւիթի, Բագրատունիներու պատմութիւն¹:

Այս մասին հայերէն թարգմանութիւնը պահած է միայն տողերս, Արշիլ թագաւորի Վկայարանութեան վերջը. «Եւ գտաւ Պատմութիւնս համառօտ ի ժամանակս շիրոթման, եւ եղաւ ի գիրքս որ կոչի Քարթլիս Յիսօրէպա, որ է Պատմութիւն Քարթլայ. եւ եզրա գտա Ջուանչեր, զրեալ մինչեւ ցՎախթանգ թագաւոր. եւ մինչեւ ցայս վայր ինքն յաւել Ջուանչեր. եւ զգլոցն յանձնեաց տեսողացն եւ պատահեցոցն ի ժամանակին» (էջ 104):

«Քարթլիս Յիսովրերա» տարեգրքին հայերէն թարգմանութիւնս ծանօթ է ԺԳ. դարու վերջերը պատմագրող Հայ մատենագիրներու՝ Մխիթար Այրիվանեցոյ եւ Ստեփանոս Օրբելեանի: Իսկ վրական բնագրի գոյութեան յիշատակութիւնը ըրած է Դորոթէոս Երուսաղէմի պատրիարքը, որ 1659ին այցելած է Վրաստան. սա կը հաւատէ, թէ այդ Պատմութիւնը գրած է Արխանգելու Բագրատ թագաւորը (991ին): Այս տեսութեան համաձայն եւ Վրացի բանասէրները այնու, որ իրենք ԺԱ. դարուն, առ կանուխ, կը զննեն Պատմութեան կարեւոր բաժիններու գրութիւնը:

Ղեւոնդիոս Ռուխեցի, որ Աթոսի Թ. 61 ձեռագրին մէջ կը յիշուի իբրեւ Լէոնտիոս արքեպիսկոպոս Ռուխի, ԺԱ. դարու մատենագիր էր ըստ Ի. Ջավախիշվիլիի. նոյնպէս ԺԱ. դարու հեղինակ եղած է Վախտանգ թագաւորի պատմիչը: Քարթլիի Պատմու-

¹ Մեկիքոսեթ-Բէկ, Վրաց պոբլիքները, 129—133: 1*